

22.4.2026

YVV/840/2026

Perustuslakivaliokunnalle

K 2/2026 vp; kuuleminen 23.4.2026

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto perustuslakivaliokunnalle yhdenvertaisuusvaltuutetun eduskuntakertomuksesta

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävinä on syrjintään puuttuminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen erityisesti vähemmistöjen osalta. Valtuutetun tehtävänä on myös ulkomaalaisten oikeuksien ja aseman edistäminen. Valtuutettu toimii lisäksi kansallisena ihmiskaupparaportoijana, naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana sekä maastapoistamisen täytäntöönpanon valvojana. Tehtävistä säädetään yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014), laissa yhdenvertaisuusvaltuutetusta (1326/2014) sekä ulkomaalaislaissa (301/2004). Hallituksen esityksellä HE 52/2026 vp yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtäväksi on esitetty säädettävän myös perusoikeuksien seuraaminen seulonta- ja rajamenetelyissä.

Valtuutettu kiittää perustuslakivaliokuntaa lausuntopyynnöstä.

Perustuslain yhdenvertaisuusperiaate ja suoja syrjinnältä

Perustuslain 6 §:ssä säädetään koko perusoikeusjärjestelmämme ohjaavasta yhdenvertaisuusperiaatteesta sekä syrjinnän kiellosta. Yhdenvertaisuusperiaate pitää sisällään, paitsi vaatimuksen muodollisesta ja oikeudellisesta yhdenvertaisuudesta, vaatimuksen pyrkiä myös tosiasialliseen yhdenvertaisuuteen eri ihmisten ja ihmisryhmien välillä. Perustuslain 22 §:ssä säädetään julkisen vallan yleisestä velvollisuudesta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Yhdessä nämä perustavanlaatuiset periaatteet antavat julkisen vallan edustajille, jossa eduskunta lainsäätäjänä on aivan keskeisessä asemassa, erityisen yhdenvertaisuuden edistamisvelvoitteen. Käytännössä tämä merkitsee, että julkisella vallalla on velvoite aktiivisilla toimenpiteillä, mukaan lukien lainsäädännön kehittämisellä, vahvistaa oikeustilaa,

jotta se antaa mahdollisimman hyvin suojaa keskeisten perus- ja ihmisoikeuksien, kuten yhdenvertaisuuden, toteutumiselle ([HE 309/1993 vp, s. 75](#)).

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle ([K 2/2026 vp](#)) sisältää useita perustavanlaatuisia suosituksia siitä, miten yhdenvertaisuutta koskevaa lainsäädäntöämme tulisi kehittää. Toteuttamalla nämä suositukset eduskunta pystyisi ylimmän julkisen vallan käyttäjänä konkreettisesti täyttämään edellä mainittua yhdenvertaisuuden aktiivista edistämisvelvollisuuttaan.

Valtuutetun suositukset koskevat erityisesti syrjinnän uhrien oikeussuojan parantamista. Kuten muilla keskeisillä elämänalueilla, esimerkiksi koulutuksessa, sosiaali- ja terveystaloudissa ja asumisessa, myös työelämässä syrjintää kokeneilla henkilöillä tulisi matalalla kynnyksellä oltava mahdollisuus päästä oikeuksiinsa, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan kautta. Tämän johdosta lautakunnalle tulisi pikimmiten antaa toimivalta käsitellä yhdenvertaisuuslain noudattamista myös työelämässä sekä määrätä hyvitys ja seuraamusmaksu seuraamuksina syrjinnän kiellon loukkaamisesta. Lautakunnalla on jo toimivalta käsitellä työelämän asioita sukupuolisyryntää koskevissa asioissa. Perustuslaillisen yhdenvertaisuusperiaatteen näkökulmasta ei löydy hyväksyttäviä perusteita sille, miksi lainsäädännön antama suoja on erilainen riippuen syrjintäperusteesta.

EU:n yhdenvertaisuusdirektiivit ([2000/43/EC](#) ja [2000/78/EC](#)) edellyttävät, että syrjinnän seuraamusten on oltava tehokkaita, oikeasuhtaisia ja varoittavia. Nykyisellään nämä periaatteet eivät toteudu riittävän tehokkaasti. Vaikka yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta voi päättää oikeudellisesti sitovasti syrjinnästä, sillä ei kuitenkaan ole toimivaltaa määrätä hyvitystä maksettavaksi syrjinnän uhrille. Muissa pohjoismaissa on vastaaville elimille jo kauan sitten säädetty mahdollisuus määrätä hyvityksestä, mikä on keskeistä syrjintää kokeneen henkilön oikeussuojan täysimääräiselle toteutumiselle. Huomionarvoista on myös, että perustuslakivaliokunta jo nykyistä yhdenvertaisuuslakia säädettäessä katsoi, että syrjintäasioita pitäisi voida käsitellä, ja myös hyvityksestä päättää, ilman korkeaa kuluriskiä ja pitkiä prosesseja ([PeVL 31/2014 vp](#)).

Syrjinnässä ei ole kyse ainoastaan uhrin ja syrjivän tahon riidasta, jossa riittää, että loukkaaja maksaa loukatulle hyvitystä. Nykyjärjestelmämme ei puutu riittävällä tavalla rakenteelliseen syrjintään eikä tuota organisaatioille riittäviä kannustimia ehkäistä syrjiviä käytäntöjä. Yksilölle maksettava hyvitys, useimmiten vain muutama tuhat euroa, ei yksinään ole riittävän varoittava seuraus vakavista syrjinnän kiellon loukkauksista. Tämän johdosta valtuutettu ehdottaa, että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle, tulisi hyvityksen määräämisen lisäksi, antaa toimivalta päättää

euromääräisestä tai esimerkiksi organisaation liikevaihtoon perustuvasta hallinnollisesta seuraamusmaksusta lainvastaisesta syrjinnästä. Valtuutetun näkemyksen mukaan tällainen vastaava sanktio, josta nykyisin voidaan määrätä esimerkiksi tietosuojaloukkauksista, vahvistaisi syrjintälainsäädännön vaikutusta merkittävästi ja täydentäisi nykyistä seuraamusjärjestelmää. Se ohjaisi organisaatioita arvioimaan syrjinnän kiellon loukkaamisesta aiheutuvia taloudellisia ja liiketoiminnallisia riskejä jo ennalta ja vahvistaisi organisaatioiden vastuuta syrjinnästä.

Syrjinnän uhrien oikeussuojaa olisi syytä kehittää myös rikosoikeuden puolella. Syrjintä on kielletty paitsi yhdenvertaisuuslaissa myös rikoslaissa. Syrjintärikos tapahtuu yleensä oikeushenkilön, kuten viranomaisen tai palvelun tarjoajan toiminnassa. Nykyisellään rikosoikeudellinen vastuu syrjinnästä kohdistuu kuitenkin vain siihen yksityishenkilöön, esimerkiksi asiakaspalvelijaan tai vartijaan, joka on toiminut syrjivästi. Monessa muussa rikostyyppissä, kuten esimerkiksi syrjintää lähellä olevassa kiihottamisessa kansanryhmää vastaan, rangaistusvastuu yhteisösakon muodossa, ulottuu myös siihen oikeushenkilöön, jonka toiminnassa syrjintä on tapahtunut. Yhdenvertaisuusvaltuutettu suosittaa, että rikoslakia muutetaan niin, että myös oikeushenkilöt voidaan asettaa rangaistusvastuuseen syrjintärikoksista. Tämä lisäisi merkittäväällä tavalla valvontaa ja ohjausta ja ehkäisisi syrjintää. Jos oikeushenkilöllä on vastuu, se huolehtii myös paremmin siitä, ettei syrjintää tapahdu.

Myös velvollisuutta puuttua syrjivään häirintään, esimerkiksi lasten ja nuorten harrastustoiminnassa tulisi vahvistaa. Nykylainsäädännössä häirintään puuttumisvelvollisuus on nimenomaisesti säädetty ainoastaan työnantajille ja koulutuksen järjestäjille. Syrjivää häirintää tapahtuu kuitenkin myös esimerkiksi harrastustoiminnassa ja palveluntarjonnassa. Tällaiseen loukkaavaan toimintaan on osittain mahdollista puuttua jo nyt välillisen syrjinnän kiellolla, mutta häirintää kokeville henkilöille ja myös puuttumisvelvollisille tahoille, olisi selkeämpää, jos tämä velvollisuus kirjattaisiin selkeästi lakiin.

Alkuperäiskansa saamelaisten perustuslailliset oikeudet turvattava

Vuosi 2025 oli erityisen merkittävä alkuperäiskansa saamelaisten oikeuksien turvaamisen kannalta. Vuosikymmeniä kestäneen prosessin jälkeen saamelaiskäräjälaki uudistettiin. Loppuvuodesta saamelaisten totuus- ja sovintokomissio julkaisi loppuraporttinsa. Saamelaiskäräjälain uudistus vahvistaa saamelaisille perustuslain 121 § nojalla turvattua kieltään ja kulttuuriaan koskevaa itsehallintoa. Lakimuutos vahvisti ja selkeytti saamelaiskäräjien asemaa viranomaisprosesseissa.

Keskeistä on neuvottelujen oikea-aikaisuus ja vilpitön pyrkimys yhteisymmärrykseen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että lain soveltamisesta tulee laatia ohjeistuksia ja järjestää koulutuksia kaikille viranomaisille ja julkista hallintotehtävää hoitaville. Oikeusministeriön on seurattava uudistetun saamelaiskäräjälain toimeenpanoa erityisesti vaaliluetteloon merkitsemisen ja neuvotteluvelvoitteen toteutumisen osalta.

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio nosti esiin runsaasti historiallisia vääryyksiä ja puutteita alkuperäiskansan oikeuksien toteutumisessa myös nykypäivänä. Saamelaisten totuus- ja sovintokomission suositusten toimeenpano on aloitettava välittömästi. Laajemmat hankkeet on otettava huomioon neuvoteltaessa seuraavasta hallitusohjelmasta. Perustuslain 17 § mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään. Muussa lainsäädännössä säädetään tarkemmin kielellisistä oikeuksista yhteiskunnan eri sektoreilla. Oikeutta saamenkieliseen koulutukseen on vahvistettava lainsäädännön tasolla myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Saamen kielten etäopetuksessa on siirryttävä hankkeista vakituiseen toimintaan. Saamenkielisten palveluiden yhdenvertaisessa toteutumisessa kielitaitoisten ammattilaisten puute on keskeinen ongelma niin koulutuksessa, viranomaisissa kuin sosiaali- ja terveyspalveluissa. Kohdennettuja koulutuksia eri aloille on lisättävä saamelaisten kotiseutualueella tai sen läheisyydessä.

Lakiesitysten perus- ja ihmisoikeusvaikutukset on arvioitava kokonaisvaltaisesti

Julkisen vallan on perustuslain mukaisesti turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Myös yhdenvertaisuuslaki asettaa viranomaiselle velvollisuuden edistää yhdenvertaisuutta. Lainvalmistelun kaikissa vaiheissa on varmistettava, että lainsäädäntö turvaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen eikä lainsäädäntö rajoita syrjinnän vaarassa olevien ihmisten yhdenvertaisten oikeuksien toteutumista. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kiinnittänyt viime aikoina toistuvasti huomiota siihen, että lainsäädännön uudistuksissa ei ole tehty kattavaa yhdenvertaisuusvaikutusten ja eri lakiesitysten yhteisvaikutusten arviointia. Puutteet yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnissa heikentävät myös eduskunnan perustuslaillista oikeutta päättää lainsäädännöstä, koska eduskunta ei saa riittäviä tietoja arvioida lakiesityksen kaikkia vaikutuksia.

Viranomaisen on tehtävä yhdenvertaisuusvaikutuksia koskeva arviointi, kun lakeja valmistellaan. Arviossa on kiinnitettävä huomiota lakiesityksen mahdollisiin vaikutuksiin eri kansanryhmiin, kuten eri ikäisiin henkilöihin, vammaisiin henkilöihin tai

pienituloisiin. Samoin on tunnistettava, onko esityksellä erityisiä vaikutuksia esimerkiksi pienten lasten vanhempiin, uskonnollisiin vähemmistöihin tai seksuaalivähemmistöihin.

Yksittäisen lakiesityksen arviointi ei kuitenkaan riitä, jos samaan aikaan tehdään muutoksia useampiin lakeihin. Tällöin on arvioitava myös yhteisvaikutusta, joka esityksillä on eri ihmisryhmiin. Perustuslakivaliokunnan mukaan perusoikeuksien tasoon liittyvien ehdotettujen muutosten ja tulevien muiden uudistusten yhteisvaikutus ei saa muodostua kohtuuttomaksi.¹

Viime vuosina ulkomaalaislainsäädäntöä on muutettu lukuisilla eri lakimuutoksilla, jotka rajoittavat ulkomaalaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeuksia. Perustuslakivaliokunnan mukaan ”[l]ukuisat ulkomaalaislain erilliset muutokset kasvattavat riskiä siitä, että eduskunnalla ei ole kokonaiskuvaa uudistuksista”.² Ilman kattavia yhteisvaikutusten arviointia lakimuutosten merkittävät perus- ja ihmisoikeusvaikutukset uhkaavat jäädä pimentoon.

Myös kansainväliset ihmisoikeusvalvontaelimet ovat korostaneet vaikutustenarviointien tarvetta. Esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien komitea on suositellut Suomea ryhtymään toimenpiteisiin vahvistaakseen lapsen oikeuksia koskevaa vaikutusarviointia lainsäädäntöprosessissa.³

Algoritmisten järjestelmien käytössä on varmistettava syrjimättömyys ja yhdenvertaisuuden edistäminen

Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa viranomaisten ja lainsäätäjän velvollisuutta varmistaa syrjimättömyyden turvaaminen algoritmisten ja tekoälyjärjestelmien hyödyntämisessä ja julkisen hallinnon toimintojen digitalisoinnissa. Tekoälyn käytössä yksi keskeinen perusoikeuskysymys on yhdenvertaisuuden toteutuminen ja syrjimättömyyden varmistaminen. Tämän käy esille muun muassa tekoälyasetuksesta sekä uudesta Euroopan neuvoston tekoälyä koskevasta puiteyleissopimuksesta. Myös sääntöpohjaisten algoritmisten järjestelmien käytössä on merkittäviä syrjintäriskejä, jotka on tunnistettava ja ehkäistävä ennen kyseisten järjestelmien käyttöönottoa sekä valvonnalla käytön aikana.

¹ ks. esim. PeVL 30/2020 vp, PeVL 40/2018 vp ja PeVL 19/2016 vp.

² PeVL 20/2024 vp. Valiokunnan lausunto. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta.

³ YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2023. Loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta raportista (CRC/C/FIN/CO/5–6).

Yhdenvertaisuuslain 5 §:n mukaisesti viranomaisten on edistettävä yhdenvertaisuutta toiminnassaan – tämä koskee myös digitalisaatio- ja tekoälyhankkeita ja -linjauksia. Myös lainsäätäjien ja muiden viranomaisten tulisi varmistaa, että sääntely, ohjaus ja rahoitus tukevat yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuuden edistämismuutokset edellyttävät tekoälyjärjestelmien suunnittelun ja käytön arviointia yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Pelkkä syrjinnän riskien minimointi ei riitä. Valtuutettu pitää tärkeänä sitä, että julkisella sektorilla tunnustetaan tämä velvoite ja että sitä aletaan noudattamaan johdonmukaisesti. Valtuutettu pitää kiireellisesti tarvittavana toimenpiteinä sitä, että yhdenvertaisuuden vaikutusarviointia edellytetään kaikissa julkisen sektorin merkittävissä tekoälyhankkeissa ja -hankinnoissa. Arvioinnin toteutumista on tarpeen tukea valtioneuvoston ja ministeriöiden antamalla ohjauksella, arviointimenetelmien laadinnalla sekä osaamisen vahvistamisella.

Lainsäädäntöön, joka koskee esimerkiksi tekoälyn ja datan hyödyntämistä viranomaisissa, on tehtävä riittävät yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnit ja lakeihin on tarvittaessa sisällytettävä syrjimättömyyttä nimenomaan tukevia säännöksiä. Valtuutettu on kiinnittänyt tähän huomiota lausunnoissaan, viimeksi koskien tekoälyn käyttöä viranomaisneuvonnassa.

Ulkomaalaisten ihmisten asema ja oikeudet: pääsy turvapaikkaprosessiin ja ehdoton palautuskielto

Viime vuosina ulkomaalaisten ihmisten asemaa on heikennetty merkittävästi. Ulkomaalaislainsäädäntöä on muutettu lukuisilla eri lakimuutoksilla, jotka rajoittavat ulkomaalaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeuksia. Näin on erityisesti niin sanottuun välineellistettyyn maahantuloon liittyvissä toiminnoissa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on huolissaan siitä, että niin sanottua välineellistettyä maahantuloa pyritään torjumaan keinoilla, jotka vaarantavat ihmisoikeuksien toteutumisen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että ihmisoikeuksien turvaaminen on julkisen vallan velvollisuus ja toteaa, että Suomen on vastattava kaikkiin maahantulon tilanteisiin keinoilla, jotka turvaavat perus- ja ihmisoikeudet.

Jokaisella ihmisellä on oikeus hakea turvapaikkaa. Valtiolla on velvollisuus turvata aito ja tehokas pääsy turvapaikkamenettelyyn.⁴ Itärajan sulkeminen vaarantaa vakavasti aidon ja tehokkaan pääsyn turvapaikkaprosessiin. YK:n kidutuksen vastainen komitea on vuonna 2024 antamissaan loppupäätelmissä suositellut Suomea

⁴ Ks. esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, 2025. Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights - Immigration (Updated on 31 August 2025).

varmistamaan, että kaikilla itärajalle saapuvilla turvapaikanhakijoilla on mahdollisuus oikeudenmukaiseen ja tehokkaaseen menettelyyn, jossa arvioidaan pakolais-
aseman ja palautuskiellon toteutuminen.⁵ Myös Euroopan neuvoston ihmisoikeus-
valtuutettu on ilmaissut huolensa siitä, että itärajan täyssulku voi johtaa ehdotto-
man palautuskiellon ja joukkokarkotusten kiellon loukkauksiin.⁶

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on tutustunut rajavartiolaitoksen soveltamiseen lukemalla
soveltamisohjeita, seuraamalla soveltamisharjoituksia, käymällä keskustelua lain
soveltajien kanssa ja käymällä rajasulun aikaan kahdella havainnointimatalla itä-
rajalla. Valtuutetun havaintojen perusteella haavoittuvan aseman selvittäminen ra-
jaesteellä on hyvin haastavaa. Monesti haavoittuva asema, kuten ihmiskaupan tai
sukupuolistuneen väkivallan uhriksi joutuminen, ei ole ulkoisesti havaittavissa.
Haavoittuvaan asemaan liittyviä viitteitä on vaikeaa selvittää rajalla. Valtuutettu
katsookin, että epävarmoissa tilanteissa henkilö tulisi tulkita erityisen haavoittu-
vassa asemassa olevaksi.

Ottaen huomioon muun muassa YK:n kidutuksen vastaisen komitean antamat lop-
pupäätelmät sekä Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetun ilmaisemat huolet
sekä huomioiden myös valtuutetun keräämät havainnot lainsäädännön soveltami-
sesta, yhdenvertaisuusvaltuutettu suosittelee, että rajavartiolaitosta uudistetaan, ja
varmistetaan aito ja tehokas pääsy turvapaikkamenettelyyn. Valtuutettu suositte-
lee rajanylityspaikkojen avaamista itärajalle, joissa myös turvapaikan hakeminen
on mahdollista.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun arvion mukaan turvapaikanhakua rajoittava poikkeus-
laki on perus- ja ihmisoikeuksien vastainen. Myös perustuslakivaliokunta arvioi laki-
esityksen olevan ristiriidassa useiden ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.⁷ Lain käyt-
tönnottilanteissa ihmisiä voitaisiin poistaa maasta ilman pääsyä turvapaikkapro-
sessiin, jossa palautuskiellon loukkauksen vaara tulisi asiallisesti arvioiduksi. Tämä
on ehdottoman palautuskiellon vastaista. Myös Euroopan neuvoston ihmisoikeus-
valtuutettu on todennut lain olevan yhteensopimaton palautuskiellon kanssa ja
että sen soveltaminen johtaisi kansainvälisten velvoitteiden loukkaukseen.⁸

⁵ Ks. YK:n kidutuksen vastainen komitea, 2024. Concluding observations on the eighth periodic report of Finland (CAT/C/FIN/CO/8).

⁶ Ks. Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu, 2023. Letter to the Minister of the Interior of Finland (CommHR/DM/sf 034-2023).

⁷ PeVL 26/2024 vp. Valiokunnan lausunto. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi väliaikaisista toimenpiteistä välineelliste-
tyn maahantulon torjumiseksi.

⁸ Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu, 2024. Letter to the Speaker and Committee chairs of the Parliament of
Finland (CommHR/MoF/sf 071-2024); <https://www.coe.int/fi/web/commissioner/-/finland-should-reject-the-draft-law>

Turvapaikanhakijan oikeus tehokkaihin oikeussuojakeinoihin ei toteudu, jos poikkeuslakia sovelletaan. Poikkeuslain soveltamistilanteessa turvapaikkahakemuksia otetaan vastaan ainoastaan hyvin poikkeuksellisesti hakijan erityisen haavoittuvan aseman tai palautuskiellon ilmeisen loukkaamisen vaaran vuoksi. Tilanteessa asiaa arvioitaisiin lyhyellä summaarisella arvioinnilla. Arvioinnista ei tehtäisi varsinaista hallintopäätöstä eikä siitä voisi valittaa hallinto-oikeuteen tai odottaa valituksen ratkaisua Suomessa. Oikeusturva ei näin ollen toteudu ja on merkittäviä riskejä, että henkilö palautetaan palautuskiellon vastaisesti vaarallisiin olosuhteisiin, jossa häntä uhkaa vaino, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava tai epäinhimillinen kohtelu.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on erittäin huolissaan haavoittuvan aseman tunnistamisesta ja palautuskiellon selvittämisestä summaarisessa arvointitilanteessa. Loppuvuonna 2024 ja alkuvuonna 2025 valtuutettu seurasi Rajavartiolaitoksen valmistautumista poikkeuslain soveltamiseen, seurasi osaa Rajavartiolaitoksen soveltamisharjoituksista, tutustui koulutusmateriaaliin ja kävi keskustelua havaintojensa pohjalta laitoksen kanssa. Havainnot vahvistivat entisestään käsitystä siitä, että summaarisella arvointimenettelyllä ei voida täyttää edes perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden vähimmäistasoa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa, että turvapaikanhakua rajoittavalle poikkeuslaille on vaihtoehtoja, jotka turvaavat paremmin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Hallitus on juuri antanut eduskunnalle esityksensä EU:n maahanmuuttosäätelyä koskevasta kansallisesta täytäntöönpanosta. EU-säätely sisältää muun muassa kriisiasetuksen, jolla vastataan jatkossa muun muassa välineellistämistilanteisiin, ja jota sovellettaessa varmistetaan kansainvälistä suojelua hakvien oikeuksien suojelu.

Ulkomaalaisten ihmisten asema ja oikeudet: lapsen edun ensisijaisuus ja lasten säilönotot

Eduskunta antoi yhdenvertaisuusvaltuutetun edellisen eduskuntakertomuksen (2022) pohjalta kirjelmän, jossa se edellytti, että valtioneuvosto selvittää lainsäädännön muutokset, joilla lapsen oikeuksien täysimääräinen toteutuminen turvataan silloin kun lapsi tai jompikumpi hänen vanhemmistaan on ulkomaalainen.

Merkittäviä muutoksia tai selvityksiä ei kuitenkaan ole tapahtunut. Valtuutetun kärkisuositus myös nyt käsiteltävänä olevassa eduskuntakertomuksessa koskee siten jälleen lapsen edun ensisijaisuuden varmistamista ulkomaalaisasioissa.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan kaikissa lapsia koskevissa toimituksissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. YK:n lapsen oikeuksien komitea on vaatinut Suomea tehostamaan toimenpiteitä, joilla varmistetaan, että turvapaikanhakija-, pakolais- ja maahanmuuttajalapsen edun oikeusperiaate otetaan ensisijaisesti huomioon kaikissa turvapaikkaprosesseissa ja maahanmuuttoa koskevissa päätöksissä ja menettelyissä.⁹ Lapsen edun huomiointi on kirjattu ulkomaa-
lainslain 6 §:ään ja vastaanottolain 5 §:ään, mutta lainsäädännöstä puuttuu lapsen edun ensisijaisuus. Tämä heijastuu päätöskäytäntöihin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu suosittelee lapsen edun ensisijaisen huomioimisen kirjaamista ulkomaa-
lainslakiin ja vastaanottolakiin, jotta lapsen edun ensisijaisuus toteutuisi täysimääräisesti.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu suosittelee lisäksi lasten säilöönottojen kieltämistä. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea vaatii Suomea lopettamaan turvapaikanhakija- ja maahanmuuttajalasten säilöönoton.¹⁰ EU:n muuttoliike- ja turvapaikkasopimuksen uudistetussa vastaanottodirektiivissä tiukennetaan yhdenvertaisuusvaltuutetun tulkinnan mukaan lasten säilöönottojen edellytyksiä. Vaikka direktiivi olisi täytäntöönpantava kansallisen lainsäädännön muutoksilla, ei sopimuksen täytäntöönpanoa koskevassa hallituksen esityksessä esitetä muutoksia lasten säilöönoton edellytyksiin.¹¹

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle esitetyn uuden seulonta- ja rajamenettelyihin kohdistuvan perusoikeusseurantatehtävän tehokas toteutuminen on mahdollistettava

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle on esitetty uutta perusoikeuksien seurantatehtävää osana EU:n muuttoliike- ja turvapaikkasopimuksen täytäntöönpanoa.¹² Seulontasetuksessa säädetysti seurantamekanismille on tarjottava riittävät taloudelliset resurssit. Tämä ei valtuutetun näkemyksen mukaan hallituksen esityksen taloudellisten vaikutusten arvioinnissa annettujen tietojen perusteella tule toteutumaan. Esityksen mukaan seurantatehtävä parantaa perus- ja ihmisoikeuksien

⁹ YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2023. Loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta raportista (CRC/C/FIN/CO/5–6).

¹⁰ YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2023. Loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta raportista (CRC/C/FIN/CO/5–6).

¹¹ HE 52/2026 vp.

¹² HE 52/2026 vp.

toteutumista. Mahdolliset perusoikeusvaikutukset eivät toteudu, mikäli toimijalla ei ole tarvittavia resursseja toteuttaakseen tehtävää asianmukaisesti.

Viranomaisten puutteellinen väkivallan riskinarviointi loukkaa naisten ihmisoikeuksia

Suomen kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet edellyttävät, että viranomaiset suojelevat naisia tehokkaasti väkivallalta. Parisuhdeväkivalta ja seksuaaliväkivalta ovat tyypillisiä naisiin kohdistuvan väkivallan muotoja. Jos viranomaiset eivät tunnista ja yritä puuttua riittävän tehokkaasti väkivaltaan, kyseessä on ihmisoikeusloukkaus ja naisiin kohdistuva sukupuoleen perustuva syrjintä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on ottanut kantaa väkivallan riskinarvioinnin riittävyyteen ja laatuun. Parisuhde- ja lähisuhdeväkivallan osalta tuomioistuin on arvioinut esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaista oikeutta elämään (2 artikla), oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (6 artikla), oikeutta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta (8 artikla) ja syrjinnän kieltoa (14 artikla).¹³

EIT on todennut, että kattava väkivallan riskinarviointi osoittaa valtion noudattavan suojeluvelvollisuuttaan.¹⁴ Vastaavasti riskiin puuttumatta jättäminen on ihmisoikeusloukkaus. Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin sopimus, SopS 53/2015) edellyttää sopimusvaltioilta, että kansalliset viranomaiset arvioivat väkivaltatilanteiden vakavuuden sekä niihin liittyvän kuolemanvaaran ja väkivallan toistumisen vaaran (51 artikla). Suomi on saanut huomautuksia Istanbulin sopimuksen valvontaelimiltä, koska Suomelta puuttuu valtakunnallinen, yhdenmukainen ja sukupuolisensitiivinen riskinarviointi- ja turvallisuudenhallinnan malli.¹⁵

Myös apulaisoikeuskansleri on kiinnittänyt huomiota velvoittavan lainsäädännön puuttumiseen tapauksessa, jossa nainen tuli entisen miesystävänsä murhaamaksi. Nainen oli ollut lukuisia kertoja yhteydessä poliisiin, mutta poliisit eivät olleet esitutkintalain mukaisesti arvioineet hänen kohdallaan erityisen suojelun tarvetta. Kansleri totesi, että lainsäädännön nykytila ei ollut Suomen kansainvälisten velvoitteiden mukainen.¹⁶

¹³ Talpis v. Italia (03/2017), Kurt v. Itävalta (06/2021, suuri jaosto), N.D. v. Sveitsi (04/2025) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 2024. ECHR Fact Sheet Violence against Woman.

¹⁴ Kurt v. Itävalta 06/2021, suuri jaosto.

¹⁵ GREVIO 2024, kappale 177; Osapuolten komitea 2025, kohta 14.

¹⁶ Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu, Väkivallan riskinarviointi ja uhrin suojelu 6.3.2025 OKV/1905/2022.

Tällä hetkellä puutteellinen riskinarviointi lisää naisten kokemaa väkivaltaa ja sen pelkoa, ja on jopa johtanut henkirikoksiin. Valtuutettu katsoo, että Suomen tilanne on huolestuttava ja Suomella on tällä hetkellä riski syyllistyä ihmisoikeusloukkauksiin, koska viranomaisten toiminnassa ja lainsäädännössä on selkeitä puutteita, eikä naisiin kohdistuvan väkivallan vakavuutta tunnisteta.

Valtuutetun mukaan väkivallan riskinarvioinnista ja turvallisuudenhallinnasta on säädettävä laissa. Esitutkintalaista löytyvä säännös erityisen suojelun tarpeen arvioinnista ei ole riittävä, eikä puutetta voida ratkaista pelkästään poliisin ohjeilla. Riskinarviointi ei ole myöskään vain poliisin tai oikeusviranomaisten velvollisuus.

Valtuutettu toteaa lisäksi, että EU:n naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen eli NKV-direktiivi (1385/2024) tulee panna täytäntöön täysimääräisesti. Direktiivissä on uusia velvoitteita väkivallankokijan suojele- ja tukitarpeiden arvioinnista (artiklat 16 ja 17).

Valtuutettu katsoo, että laissa tulee määritellä riskinarvioinnin velvollisuuden piiriin kuuluvat viranomaiset ja tunnistaa järjestöjen rooli. Myös tarvittavasta monialaisesta ja moniammatillisista yhteistyön muodoista tulee säätää laissa, ja turvallisuudenhallinnan menettelystä tulee antaa kansalliset laatusuositukset. Suomeen tulee myös perustaa kansallinen vakavia väkivallan tapauksia koskeva tutkimustoiminto, jonka kautta pystyttäisiin kehittämään väkivallan ehkäisyä ja riskin arviointia.

Tämän lausunnon laatimiseen ovat osallistuneet yksikönpäälliköt Robin Harms ja Tiina Valonen, erityisasiantuntijat Matti Jutila ja Marjo Rantala sekä asiantuntija Elsa Korkman.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Rainer Hiltunen